Bazaj reguloj

1. **Mondaj vortoj**

   Pandunia estas egale monda lingvo. Internaciaj vortoj estas pruntita el ĉiuj partoj de la mondo al Pandunia. Ili estas adaptitaj al la prononcaj kaj skribaj sistemoj de Pandunia. Nur unu baza vorto estas pruntita kaj aldonaj vortoj estas kunmetitaj laŭ regulo 10.

   Legu pli.

2. **Prononco kaj skribado**

   La skribsistemo estas simpla kaj laŭregula. Ĉiu vorto elparoliĝas kiel ĝi skribiĝas. Neniu litero estas silenta. Nur minusklaj literoj estas necesaj.

   Legu pli.

3. **Akcento**

   La akcento estas sur la silabo, kiu estas antaŭ la lasta konsonanto.

4. **Vortklaso**

   Pandunia estas analiza lingvo. Tio signifas, ke ĝiaj vortoj ne fleksiĝas aŭ ŝanĝas sian formon pro gramatiko. Tial la sama vorto povas funkcii en malsamaj gramatikaj roloj, ekzemple kiel substantivo, verbo, adjektivo aŭ adverbo, sen ŝanĝo de formo. Vortformoj ŝanĝiĝas nur kiam la signifo de la vorto ŝanĝiĝas.

   Ĉi tiu kohera sistemo estas ŝlosila faktoro por la gramatika simpleco de Pandunia ĉar ĝi ebligas rektan komunikadon sen vortformaj gramatikaj eraroj.

   Legu pli.

5. **Pronomoj**

   La personaj pronomoj estas:
   mi ‘mi’, *tu* ‘vi (ununombre)’, *ho* ‘ĝi, li aŭ ŝi’, *mimen* ‘ni’, *tumen* ‘vi (multenombre)’, *homen* ‘ili’.

   La posedaj pronomoj estas:
   mi di ‘mia’, *tu di* ‘via’, *ho di* ‘ĝia, lia aŭ ŝia’, *mimen di* ‘nia’, *tumen di* ‘via’, *homen di* ‘ilia’.

   La demandaj pronomoj estas:
   ke ‘kio’, *ke jan* ‘kiu’, *ke jan di* ‘kies’.

   Legu pli.

6. **Substantivoj**

   Substantivoj neniam ŝanĝiĝas por indiki nombron, kazon aŭ genron. La nedifinaj artikoloj estas singulare **un** kaj plurale **som**. La difinaj artikoloj estas singulare **da** kaj plurale **di**.

7. **Nombrovortoj**

   La kvantaj nombrovortoj estas:
   0 *nil*, 1 *un*, 2 *du*, 3 *tri*, 4 *char*, 5 *pen*, 6 *luk*, 7 *set*, 8 *bat*, 9 *nau*, 10 *des*.
   Pli grandaj ol dek: 11 *des un*, 12 *des du*, 13 *des tri*, ktp.
   Dekoj: 20 *du des*, 30 *tri des*, 40 *char des*, ktp.
   Centoj: 100 *un cent*, 200 *du cent*, 300 *tri cent*, ktp.
   Miloj: 1000 *un kil*, 2000 *du kil*, 3000 *tri kil*, ktp.

   Kvantaj nombrovortoj iĝas ordaj kiam ili estas metita post la substantivo.

   parte un – la unua parto
   parte du – la dua parto
   parte tri – la tria parto
   ktp.

   Legu pli.

8. **Adjektivoj**

   Adjektivoj kaj adverboj havas saman formon. Ili antaŭas la vorton, kiun ili modifas.

   un rapid loge – rapida parolo
   tu rapid loge. – Vi rapid parolas.

La adjektivoj estas ĉiam metita antaŭ la substantivo, kies sencon ili modifas.

- La komparo de egaleco estas **par…ka** (tiom…kiel).
- La komparo de plieco estas **max…ka** (pli…ol).
- La komparo de malplieco estas **min…ka** (malpli…ol).

Legu pli.

9. **Adverboj**

   Adverboj finiĝas per *-o*, kaj ili modifas verbojn, adjektivojn kaj aliaj adverbojn. Ili antaŭas la vorton, kiun ili modifas.

   multo rapi loge
   'tre rapida parolo'

   tu rapo loga.
   'Vi rapide parolas.'

   Legu pli.

10. **Verboj**

    Verboj ne ŝanĝiĝas laŭ persono, nombro aŭ tenco. Helpaj verboj indikas tencon, aspekton kaj modon.

    - La helpverbo **zai** indikas daŭran agon.
    - La helpverbo **leu** indikas kompletan agon, kies rezulto influas la nunan situacion.
    - La helpverbo **pas** indikas pasintan agon.
    - La helpverbo **vil** indikas estontan agon.

    Legu pli.

11. **Vortordo**

    La normala vortordo estas subjekto–verbo–objekto. La sama ordo estas uzata kaj en deklaroj kaj en demandoj.

    Pasiva frazo estas kreita per helpo de verbo *bi*.

    pandunia bi loge. – Pandunia estas parolita.
    bi loge pandunia. – Oni parolas pandunian.

    En la **ĉarnira konstruo** la objekto de la unua verbo rolas kiel la subjekto de la dua verbo.

    mi ples tu loge pandunia. – Mi petas ke vi parolas Pandunia.

    Oni povas forĵeti pronomojn kiam ili estas nenecesaj.

    mi *ples* tu *loge pandunia.* → *ples logu pandunia.*
    – Bonvolu paroli Pandunian.

    Legu pli.

12. **Vortfarado**

    En Pandunia, vortoj estas ŝanĝita nur kiam ilia signifo ŝanĝiĝas. Vortoj neniam ŝanĝiĝas por indiki gramatikaĵojn.

    Oni povas krei novajn vortojn kunmetante aliajn vortojn. La ĉefa vorto ĉiam staras je la fino. Liga vokalo *-o-* povas esti metita en centron.

    hur- 'libero' + *ist-* 'subtenanto' → *huriste* 'liberalisto'

    poste 'poŝto' + *sinduk* 'kesto' → *postosinduk* 'leterkesto'

    La konekta vokalo, *-o-*, povas esti metita inter la elementojn precipe en kunmetitaj vortoj, kiuj venas de la greka lingvo.

    dem ('popolo') + *kratia* ('regado') = *demokratia* ('demokratio')

    Legu pli.

Prononco de pandunio

Pandunio uzas la bazan latinan alfabeton. Jen la pandunia alfabeto kaj prononco laŭ Internacia Fonetika Alfabeto (IFA).

Pandunia	IPA
A	a
B	b
Ch	tʃ
D	d
E	e
F	f
G	g
H	h (x)
I	i
J	dʒ
K	k^h
L	l
M	m
N	n (ŋ)
P	p^h
O	o
R	r (ɹ)
S	s
Sh	ʃ
T	t^h
U	u
V	w (ʊ v)
Y	j
Z	z (dz)

En pandunio ĉiu litero reprezentas ĉiam unu saman sonon. Ne estas sensonaj literoj.

Fonemaro

La tuta fonemaro de Pandunia estas en la suba tabelo.

	Lipa	Alveola	Palata	Vela	Glota
Plozivo	b p	t d	ch j	k g	
Frikativo	f	s z	sh		h
Naza	m	n		ng	
Lateralo		l			
Trilo		r			
Duonvokaloj	v		y		
Malvastaj vokaloj	u		i		
Duonvastaj vokaloj	o		e		
Vastaj vokaloj		a			
	Malantaŭa	**Centra**	**Antaŭa**		

Vokaloj

Pandunio havas kvin vokalojn. Ili estas prononcitaj kiel en Esperanto.

Duonvokaloj

- **v** = [w] ~ [ʊ] ~ [v]
  V estas prononcata kiel esperantaj *ŭ*, sed kelkaj paronlantoj povas prononci ĝin kiel *v*.
- **y** = [j]
  Y estas prononcata kiel esperanta *j*.

Konsonantoj

Pandunia enhavas 19 konsonantojn.

- **b** = [b]
- **ch** = [tʃ]
  Ch estas prononcata kiel esperanta *ĉ*.
- **d** = [d]
- **f** = [f]
- **g** = [g]
- **h** = [h] ~ [x]
  H estas prononcata kiel esperanta *h*.
- **j** = [dʒ]
  J estas prononcata kiel esperanta *ĝ*.
- **k** = [k^h] ~ [k]
- **l** = [l]
- **m** = [m]
- **n** = [n] ~ [ŋ]
  N estas prononcata alveolare krom en kunmetaĵoj *nk* kaj *ng*, kie ĝi estas velara [ŋ]. Vortfine, la *g* en *ng* povas esti surda. Ekz. **pang** povas esti prononcita [paŋ] aŭ [paŋg].
- **p** = [p^h] ~ [p]
- **r** = [r] ~ [ɹ]
  R estas prononcata kiel en la rusa aŭ kiel en la nordamerika angla.
- **s** = [s]
  S is always voiceless like *s* in *sissy*.
- **sh** = [ʃ]
  Sh estas prononcata kiel esperanta *ŝ*.
- **t** = [t^h] ~ [t]
- **x** = [ks] ~ [s]
  X estas prononcata *ks*, kiam ĝi estas inter vokaloj. Ekz. **maxim** estas prononcata /maksim/. In aliaj lokoj oni povas prononci ĝin kiel *s*, ekz. **max** /mas/, **xenon** /senon/.
- **z** = [z] ~ [dz]

Aldonaj literoj kaj sonoj

Pandunia havas ankaŭ aldonajn literojn kaj literkunmetaĵojn, kiujn oni povas uzi nur en *eksteraj vortoj*, kiuj ne apartenal al la normala vortaro de Pandunia, ekz. nomoj de lokoj, homoj kaj lokaj aĵoj

- **c** = [ts]
  C estas prononcata kiel en Esperanto.
- **kh** = [x]
  Kh estas prononcata kiel esperanta *Ĥ*.
- **gh** = [ɣ]
  Voĉa *Ĥ*, t.e. voĉa velara frikativo.
- **ph** = [ɸ]
  Voiceless bilabial fricative
- **bh** = [β] Senvoĉa bilabiala frikativo.
- **q** = [q]
  Senvoĉa uvulara plozivo.
- **qh** = [χ] Senvoĉa uvulara frikativo.
- **rh** = [ʀ] ~ [ʁ]
  Voĉa uvulara trilo aŭ frikativo, sama kiel *rh* en *rhume* en la pariza franca lingvo.
- **th** = [θ]
  Senvoĉa dentala frikativo, sama kiel *th* en la angla vorto *thing*.
- **dh** = [ð]
  Voĉa dentala frikativo, sama kiel *th* en la angla vorto *they*.
- **zh** = [ʒ]
  Zh estas prononcata kiel esperanta *Ĵ*.
- **w** = = [w] ~ [ʋ] ~ [v]
  W estas prononcata same kiel **v**.

La aldonaj literoj kaj literduopoj estas uzataj nur loke. Ilia funkcio estas helpi transskribi nomoj en lokaj lingvoj en la globan lingvon tiel, ke lokaj homoj povas rekoni ilin. Se vi ne scias kiel prononci aldonajn sonojn, tio ne estas problemo. La literoj *c*, *q* kaj *w* eblas esti prononcita same kiel *ch*, *k* kaj *v*, kaj la literduopoj eblas esti prononcita kiel la baza litero sen *h*. Ekzemple, oni povas prononci *zh* simple kiel *z* en la simpligita internacia akcento.

Ekzemple, la nomo de la ĉefurbo de Grekujo estas “Αθήνα” /aθina/ en la loka lingvo, la greka. En Pandunia tiu nomo estas skribita “Athina”. Oni povas prononci ĝin aŭ /aθina/ (kiel greke) aŭ /atina/ (en la simpligita internacia akcento).

Pliaj ekzemploj:
Khartum Ĥartumo (la ĉefurbo de Sudano)
Rhone Rodano (riverego “Rhône” en Francujo kaj Svislando)

Akcento

La akcento estas je la vokalo antaŭ la lasta konsonanto.

- **mau** /máu/, **hotel** /hotél/
- **nove** /nóve/, **muzike** /muzíke/, **arabi** /arábi/
- **dunia** /dúnia/, **arabia** /arábia/

  dunia es vi se mei planeta.
  /dúnia és ví se méi planéta./

  mi vol loge komun bashe, da es pandunia.
  /mí vól lóge komún báshe, dá és pandúnia./

Uskleco

Pandunion oni normale skribas per minusklaj literoj. Majusklajn literojn eblas uzi komence de frazoj kaj nomoj, ekzemlpe de personoj aŭ lokoj, sed tio ne esta deviga.

Minuskloj ne estas necesaj, pro tri kialoj:

1. La skribo reprezentas la parolsonojn, kaj ne estas “majusklaj sonoj” en parolado, ekzemple komence de personaj nomoj kaj ceteraj kazoj.
2. La plej multaj skrib-sistemoj kaj alfabetoj el la mondo ne havas kaj minusklojn kaj majusklojn, sed ĉiu signo havas unu solan formon.
3. Estas pli simple, uzi nur minusklojn.

Noto: Ne estas erare, uzi majusklojn. Foje oni faras tion por kutimo en aliaj lingvoj. Sed majuskloj estas ne-necesaj kaj ne-rekomendataj.

En pandunio majusklojn oni uzas en la internaciaj normaj akronimoj kaj simboloj, ekzemple: 10 Mb (des megobite), 100 Gb (hon gigobite), 2 mm (dul milometre), 1 kJ (un kilojul).

Silaboj

[-] Eblas dividi vortoj per streketo inter la elparolataj silaboj. Ekzemple: ka-fe, yu-mor, pos-te.

Interpunkcio

[.] Ĉiaj frazoj povas finiĝi per punkto.

[?] Demandoj povas finiĝi per demando-signo anstataŭ punkto.

[!] Kri-signo montras laŭton aŭ emfazon.

[…] Tripunkto montras nefinitan frazon aŭ necertecon.

[:] Dupunkto montras komencon de klarigo aŭ listo.

[,] Komo indikas etan paŭzon aŭ apartigo inter listeroj.

En neformalaj tekstoj, miensimboloj kaj emoĝioj povas uziĝi por montri humoron. Ekzemple **:)** montras feliĉon kaj **:(** montras malfeliĉon.

mi visi tu :) = Mi vidas vin.
tu no visi mi :(= Vi ne vidas min.

Vorto-strukturo

La plej ofta vorto-strukturo estas KVKV, kie K estas konsonanto kaj V estas vokalo.

La plej malfacila vorto estas KLVKKVK, kie L estas likva konsonanto (l aŭ r). Ekzemple **kristal** estas tia vorto.

Komencaj konsonantoj povas esti nur jenaj:

1. Iu ajn sola konsonanto, escepte de /ŋ/
2. Oklusiva konsonanto kaj likva konsonanto
    - pl, bl, kl, gl
    - pr, br, tr, dr, kr, gr

La permesitaj vorto-finaj konsonantoj estas: f, h, l, m, n, ng, r, s, x, v, y

Vortklasaj markiloj

Simpla sed potenca gramatiko

Panlingvo has a grammar that is systematic, regular and also very flexible. There is a simple root-and-ending system at the core of the grammar. Every word is made of one or more roots and an ending, which is attached to the root.

Panlingvo uses a simple array of five vowel endings, which indicate clearly the word class of every word.

- Substantivoj finiĝas per *-e*, e.g. *buke* ‘book’.
- Adjektivoj finiĝas per *-i*, e.g. *buki* ‘bookish’
- Adverboj finiĝas per *-o*, e.g. *buko* ‘bookishly’.
- Progresaj verboj finiĝas per *-a* kaj regresaj verboj per *-u*.

The vowel endings make syntax transparent. In Panlingvo, one can know the grammatical structure of a sentence without knowing the meaning of the words. For example, consider the following sentence where root words are hidden.

```
▒▒▒e ▒▒▒▒a ▒▒▒i ▒▒▒e.
```

In other languages nothing could be guessed only by the last vowels of words, but in Panlingvo they reveal the structure of the whole sentence. First, the word classes can be known, because they are indicated by the vowel endings. The first word is a noun because it ends in *-e*, the next one is a verb because it ends in *-a*, and the last two are an adjective and a noun ending in *-i* and *-e* respectively. Second, the constituents of the sentence and their order can be known from the word classes. The sentence consists of a subject, which is the first noun, a predicate, which is the verb, and an object, which consists of the adjective and the noun in the end. The word order is thus subject–verb–object.

```
     ▒▒▒e        ▒▒▒▒a     ▒▒▒i        ▒▒▒e.
      │           │         │           │
┌─────┴─────┐ ┌───┴───┐ ┌───┴───┐ ┌─────┴─────┐
│ substantivo │ │ A-verbo │ │adjectivo│ │ substantivo │
└─────┬─────┘ └───┬───┘ └───┬───┘ └─────┬─────┘
      │           │         └─────┬─────┘
┌─────┴─────┐ ┌───┴───┐     ┌─────┴─────┐
│ subjekto  │ │ predikato │ │  objekto  │
└───────────┘ └───────────┘ └───────────┘
```

The vowel endings form the grammatical structure of sentences, and the meaning or content comes from root words. A root word is a word without an ending, like *bach-* ‘child’, *kitab-* ‘writing’, *long-* ‘length’ and *letr-* ‘letter’. A root with an ending is a complete word, like *bace* ‘child’ (noun) and *kitaba* ‘write’ (verb). The roots and endings together create the complete meaning of a sentence.

```
▒▒▒e   ▒▒▒▒a    ▒▒▒i ▒▒▒e.
bache   kitaba    longi letre.
'Infano skribas longan leteron.'
```

Flexible grammar, free word order

Thanks to its flexible grammatical structure, word order is free in Panlingvo.

Subject, verb and object can be arranged in any order, which is a good thing, because different languages use different word orders. The subject–verb–object order is the most common order by number of speakers, and the subject–object–verb order

is the most common order by number of languages. The examples below show how clause constituents are arranged in various languages – and how freely they can be arranged in Panlingvo!

Lingvo	Subjekto	Verbo	Objekto
Angle:	*The child*	*writes*	*a letter*
France:	*L'enfant*	*écrit*	*une lettre.*
Hispane:	*El niño*	*escribe*	*una carta.*
Germane:	*Das Kind*	*schreibt*	*einen Brief.*
Ĉine:	*Háizi*	*xiě*	*xìn.*
Malaje:	*Anak*	*menulis*	*surat.*
Panlingve:	***bache***	***kitaba***	***letre.***

Lingvo	Subjekto	Objekto	Verbo
Turke:	*Çocuk*	*mektubu*	*yazar.*
Hindie:	*bacca*	*patr*	*likhata hai.*
Japane:	*kodomo wa*	*tegami o*	*kakimasu.*
Panlingve:	***bache***	***letre***	***kitabu.***

Lingvo	Verbo	Subjekto	Objekto
Arabe:	*yaktab*	*al-tifl*	*risālatan*
Tagaloge:	*Nagsusulat*	*ang bata*	*ng liham.*
Panlingve:	***kitabu***	***bache***	***letre.***

In most languages only one word order is possible or normal. For example, in English it is nearly impossible to say things in the subject–object–verb order. You can't say simply *the child the letter writes*.

Word order is free also in other cases. For example, adjectives can be placed before the noun or after the noun. In Panlingvo, one can say *bache suki* or *suki bache* and the meaning is the same: 'a happy child'. In most languages one or the other order is preferred or even required. For example, in English the noun-last order (e.g. *a happy child*) is normal, and the opposite order (e.g. *a child happy*) would sound abnormal. In Spanish it's the opposite: the noun-first order (e.g. *un niño feliz*) is normal and the noun-last order (e.g. *un feliz nīno*) is abnormal.

In Panlingvo, even adpositions can be placed before nouns as prepositions (as in English) or after nouns as postpositions (as in Japanese and Hindi). The level of flexibility in Panlingvo is uncomparable!

But why free word order matters? Because it makes it easy to approach Panlingvo. There are more than one way to begin speaking the language. Most other languages can offer only one way that is right and all other ways are wrong. Therefore a big part of learning is actually about unlearning old habits. Not in Panlingvo!

Learning courses can be tailor-made for specific audiences. When one teaches Panlingvo to speakers of language X, it's smartest to teach a form of Panlingvo that is close to language X. For example, speakers of Turkish would grasp easily Panlingvo that uses Turkish-like word orders (subject–object–verb, adjective–noun and postpositions) whereas speakers of Malay would grasp easily Panlingvo that uses Malay-like features (subject–verb–object, noun–adjective and prepositions).

Panlingvo courses can be made so that there is maximum similarity between the source language and the target langauge (Panlingvo) in early stages of learning. This is a unique feature of Panlingvo. However, as learners make progress, texts in Panlingvo can be adjusted little by little toward the international standard of the language.

Quick word derivation

Panlingvo uses vowel endings for quick word derivation. In this system the final vowel of a word indicates its word class. So the root (i.e. stem) of the word indicates a general idea and the vowel endings indicate different manifestations of that idea.

Panlingvo uses the following vowel endings to mark parts of speech.

No vowel or **-e** indicates a noun, which is the name of the thing or idea that the root is about. Nouns answer to the question: What?

-ia indicates a collective noun, which means the totality of the things that the root is about. It can also indicate an abstract noun. For example, **humania** means "humanity" both as the collective "humankind" and as the abstract "humanhood".

-i indicates an adjective, which describes the main characteristic or quality of the root. Adjectives answer to the following questions: What kind? How many?

-o indicates an adverb, which describes a manner or a circumstance (ex. place or time). Adverbs answer to the following questions: How? Where? When?

-a indicates an progresa verbo, which is an action that a person can do with the corresponding noun. So the purpose or the potential of the noun determines the meaning of the verb.

-u indicates a regresa verbo, which is an event that happens or an action that is done to someone. The meaning of a regresa verbo depends on the corresponding progresa verbo.

These endings and the participles (**-an-** and **-it-**) are the only true suffixes i.e. bound morphemes in Panlingvo. All other suffixes can be used also as independent words. For example **paciste** (pacifist) is made up of two full words: **pace** (peace) and **iste** (proponent).

The designated vowel endings enable easy derivation of one type of word from another. An ending is simply changed to another ending. All endings can be used on all roots in the same way.

- The ending **-e** converts the idea into a thing. For example, **nile** means the color blue.
- The ending **-i** converts the idea into a description. The resulting adjektivo describes another idea with the modifying idea. For example, **nili dome** means a blue house.
- The ending **-a** converts the idea into an action. The resulting verb is about using the idea to an object. For example, **nila dome** means "to make the house blue".
- The ending **-u** creates an action just like **-a**. The only difference is that the word order is reversed so that the object comes first. For example, **dome nilu** means "the house becomes blue".

Here are a few examples of different types of ideas.

- konkreta agado
  - **kitabe** 'skribo ~ skribaĵo' (substantivo)
  - **kitabi** 'skriba' (adjektivo)
  - **kitabo** 'skribe' (adverbo)
  - **kitaba** 'skribi' (progresa verbo)
  - **kitabu** 'estu skribata' (regresa verbo)
- abstrakta agado
  - **fikre** 'penso' (substantivo)
  - **fikri** 'pensa ~ pensita' (adjektivo)
  - **fikro** 'pense' (adverbo)
  - **fikra** 'pensi' (progresa verbo)
  - **fikru** 'esti pensata' (regresa verbo)
- priskribo
  - **longe** 'length' (substantivo)
  - **longi** 'longa' (adjektivo)
  - **longo** 'longe' (adverbo)
  - **longa** 'longigi' (progresa verbo)
  - **longu** 'longiĝi' (regresa verbo)
- emocio
  - **suke** 'ĝojo' (substantivo)
  - **suki** 'ĝoja' (adjektivo)
  - **suko** 'ĝoje' (adverbo)
  - **suka** 'ĝojigi' (progresa verbo)
  - **suku** 'ĝoji' (regresa verbo)
- ilo
  - **hamar** 'martelo' (substantivo)
  - **hamari** 'martela' (adjektivo)
  - **hamaro** 'martele' (adverbo)
  - **hamara** 'marteli' (progresa verbo)
  - **hamaru** 'esti martelata' (regresa verbo)

Deriving verbs

-a and **-u** are the endings for verbs.

1. If the stem's idea is an action, then its verb form will mean "to do the action". For example from **vide** ('a look') we get **vida** ('to look').
2. If the idea is a description then its verb form will mean "to turn into that quality". For example from **nevi** ('new') we get **neva** ('to make new' or 'to renew').
3. If the idea is a thing, then its verb form will mean "to apply it to". For example from **hamar** ('hammer') we get **hamara** ('to hammer').

Deriving nouns

-e is the ending for nouns.

If the stem's idea is an action, then its noun form will mean the result or the product of the action. For example from **kitaba** ('to write') we get **kitabe** ('writing' or 'text').

If the idea is a description, then its noun form will mean a concrete instance of that quality. For example from **nevi** ('new') we get **neve** ('a novelty' i.e. something new).

Additional noun suffixes are presented below.

Deriving adjektivos

-i is the ending for adjektivos and adjectival verbs.

If the stem's idea is a description, then its adjectival form will mean "that which is in the state of the root". For example from **nev-** ('newness'), we get **nevi** ('new' i.e. 'that which is new').

If the idea is an action, then its adjectival form will mean the state that is produced by the action. For example from **loga** ('to speak') we get **logi** ('spoken').

If the idea is a thing, an object or a person, then its adjectival form will mean "that which is like the root". For example, from the noun **human** ('human being'), we get the adjektivo **humani** ('human', having the attributes of a human being).

If the root is a place word, then its adjectival form will mean 'that which is from that place'.

Rusia Russia, **Rusi** Russian
Pakistan Pakistan, **Pakistani** Pakistani
Amerike America, **Ameriki** American
Europe Europe, **Europi** European
Asia Asia, **Asi** Asian

Substantivoj

Senflekciaj

Substantivo estas vorto kiu prezentas aferon. Substantivoj estas senfleksiaj, kiel aliaj vortospecoj en pandunio. Do oni uzas la saman formon por ununombra, multnombra, difina kaj nedifina senco.

petre – ŝtono, ŝtonoj, la ŝtono, la stonoj
meza – tablo, tabloj, la tablo, la tabloj
kursi – seĝo, seĝoj
sui – akvo

Plejofte la nombro kaj la difineco estas evidenta, se ĝi estas jam priklarigita antaŭe en la teksto aŭ pro ĝenerala kono. Ekzemple, normale la vorto *sor* temas pri *la suno* kaj *lun* temas pri *la luno*; nia nura suno kaj luno.

Nombro

Substantivoj havas la saman formon en la singularo kaj la plularalo. Oni povas esprimin nombron per numeraloj kiam ĝi estas utila.

kursi – seĝo aŭ seĝoj
un kursi – unu seĝo
du kursi – du seĝoj
tri kursi – tri seĝoj
multi kursi – multe da seĝoj; seĝoj

Genro

Pandunia ne havas gramatikan genron (t.e. maskla, femala kaj neŭtra kategorioj).

Modifovortoj

Modifovorto estas vorto, kiu priskribas econ de alia vorto. Panduniaj modifovortoj rolas kiel adjektivoj kaj adverboj en Esperanto. En pandunio, modifovortoj antaŭas la substantivon aŭ verbon kiun ili modifas.

Modifante substantivon

un *nova* gar – nova aŭto **un *rapid* gar** – rapida aŭto
multi *dai* meza – grandaj tabloj
multi *gao* meza – altaj tabloj
un *hao* jan – bona homo

Kiam modifovorto sekvas substantivon, ĝi rolas kvazaŭ kiel verbo, kiu indikas staton. Tio estas, kiel adjektivaj verboj en Esperanto.

gar – nova. – La aŭto novas.
gar es nova. La aŭto estas nova.
bagre – rapid. – Tigroj rapidas.
bagre es rapid. Tigroj estas rapidaj.

Kompreneble, eblas ke modifovortoj aperu je ambaŭ flankoj de substantivo.

nova gar – rapid. – Nova aŭto rapidas.
nova gar es rapid. – Novaj aŭto estas rapidaj.

Modifante verbon

tu *rapid* loge. – Vi *rapide* parolas.
homen *hao* kitab. – Ili *bone* skribas.

tu *mei li* kitab. – Vi *bele* skribas.
homen *rapid li* marche. – Ili *rapide* promenas.

Modifante alian modifovorton

Modifovorto povas modifi ankaŭ alian modifovorton. Aldoni partiklon **li** inter la modifanta kaj la modifata.

un *dai li* hao buk – *grande* bona libro
***bala li* lovente jen** – *forte* amantaj homoj

Komparoj

Modifovortoj povas esti komparataj.

max (‘pli’) signifas komparo de plieco
maxim (‘la plej’) signifas komparo de plejeco
min (‘malpli’) signifas komparo de malplieco
minim (‘malplej’) signifas komparo de malplejeco
par (‘same, egale’) signifas komparo de sameco

Partiklo **ka** rilatas komparvortoj al la fonto de komparo.

aple es max hao ka aranja. – Pomoj estas pli bonaj ol oranĝoj.
aranja es min hao ka aple. – Oranĝoj estas malpli bonaj ol pomoj. **tu loge par hao ka mi.** – Vi parolas same bone kiel mi.

Adverboj

Adverbo estas vorto, kiu modifas verbon, adjektivon aŭ alian adverbon.

Modifante verbon

tu rapid loge. – Vi *rapide* parolas.
homen bono kitaba. – Ili *bone* skribas.

mi hao sona. – Mi *bone* dormas.
mi sona hao. – Mi dormas *bone*.
tu bashe pandunia hao. – Vi parolas pandunion *bone*.

Modifante adjektivon

Adverboj povas modifi ankaŭ adjektivojn.

dai li mei jan – grande bela homo
let li mei jan – ete bela homo

Nombrovortoj

Kvantaj nombrovortoj

Unuoj	Dek kaj pli	20 kaj pli	30 kaj pli
0 nil	10 (un) des	20 du des	30 tri des
1 un	11 des un	21 du des un	31 tri des un
2 du	12 des du	22 du des du	32 tri des du
3 tri	13 des tri	23 du des tri	33 tri des tri
4 char	14 des char	24 du des char	34 tri des char
5 pen	15 des pen	25 du des pen	35 tri des pen
6 luk	16 des luk	26 du des luk	36 tri des luk
7 chet	17 des chet	27 du des chet	37 tri des chet
8 bat	18 des bat	28 du des bat	38 tri des bat
9 nau	19 des nau	29 du des nau	39 tri des nau

Unuoj	Dekoj	Centoj	Miloj
1 un	10 (un) des	100 un cento	1000 un kilo
2 du	20 du des	200 du cento	2000 du kilo
3 tri	30 tri des	300 tri cento	3000 tri kilo
4 char	40 char des	400 char cento	4000 char kilo
5 pen	50 pen des	500 pen cento	5000 pen kilo
6 luk	60 luk des	600 luk cento	6000 luk kilo
7 chet	70 chet des	700 chet cento	7000 chet kilo
8 bat	80 bat des	800 bat cento	8000 bat kilo
9 nau	90 nau des	900 nau cento	9000 nau kilo

Pli grandaj nombroj sekvas la saman logikon kiel supre.

10’000 un des kilo
100’000 un cento kilo
1’000’000 un mega
10’000’000 un des mega
100’000’000 un cento mega
1’000’000’000 un kilo mega

Notu! La vortoj “billion” kaj “milliard” ne estas uzata en Pandunia, ĉar ilia uzado estas malsama inter landoj. Anstataŭ on devus diri **tauzen milion** (mil milionoj) aŭ **giga**.

Por la nombroj pli grandaj ol 999, eblas uzi la oblajn prefiksojn el la Sistemo Internacia de Unuoj. La prefiksoj de la Internacia sistemo de unuoj (SI) estas uzataj en normala parolado en Pandunia. Ekzemple, oni dirus normale:
bat giga person jive en Dunia.
– Ok miliardoj da homoj vivas en la Mondo.

Prefikso	Simbolo	10-baze	Decimale
deka	da	10^1	10
heto	h	10^2	100
kilo	k	10^3	1’000
mega	M	10^6	1’000’000
giga	G	10^9	1’000’000’000
tera	T	10^{12}	1’000’000’000’000
peta	P	10^{15}	1’000’000’000’000’000
exa	E	10^{18}	1’000’000’000’000’000’000
zeta	Z	10^{21}	1’000’000’000’000’000’000’000
yota	Y	10^{24}	1’000’000’000’000’000’000’000’000

Nombrovortoj antaŭ substantivoj

Kelkfoje la kvanto de la priparolata objekto estas jam konata laŭsituacie. Ekzemple la vorto **la sol** (la suno) normale temas pri unu suno, ĉar ekzistas nur unu.

Oni esprimas kvanton aŭ nombron per kvantovortoj. Nombro staras antaŭ la vorto aŭ vortoĉeno kies kvanton ĝi indikas.

un sing – unu stelo
du sing – du steloj
tri sing – tri steloj
kam sing – kelkaj steloj
multi sing – multe da steloj

un dai kursi – unu granda seĝo
du dai kursi – du grandaj seĝoj
tri hao kursi – tri bonaj seĝoj

Ordaj nombrovortoj

Se la kvantovorto estas ordonombro, ĝi aperas post la vorto kiun ĝi modifas.

parte un – la unua parto
parte du – la dua parto
parte tri – la tria parto

Dato kaj horo

Tagoj de semajno Tagoj de semajno estas nomigitaj laŭ astroj de la sola sistemo, kaj ili finiĝas je la vorto **den** (‘tago, 24 horoj’).

1. **lunadien** – lundo
2. **marisdien** – mardo
3. **merkurdien** – merkredo
4. **mushindien** – jaŭdo
5. **zukradien** – vendredo
6. **shanidien** – sabato
7. **sordien** – dimanĉo

Monatoj Nomoj de monatoj enhavas nombron de monato kaj **mes** ‘monato’.

1. **mes un** – januaro
2. **mes du** – februaro
3. **mes tri** – marĉo
4. **mes char** – aprilo
5. **mes pen** – majo
6. **mes luk** – junio
7. **mes chet** – julio
8. **mes bat** – aŭgusto
9. **mes nau** – septembro
10. **mes des** – oktobro

11. **mes des un** – novembro
12. **mes des du** – decembro

Pronomoj

Personaj pronomoj

Pronomoj povas aperi anstataŭ substantivoj.

Ununombra	Multenombra
mi	**mimen**
mi	ni
tu	**tumen**
vi, ci	vi
da	**damen**
li, ŝi, ĝi	ili

La posedaj pronomoj estas formata per aldo de partiklo **su**.

Ununombra	Multenombra
mi su	**mimen su**
mia	nia
tu su	**tumen su**
via, cia	via
da su	**damen su**
lia, ŝia, ĝia	ilia

Refleksiva pronomo

se – si (mem)

Rimarko: La refleksiva pronomo **se** povas uziĝi por ĉiuj personoj. Do ĝi rilatas al ĉiuj tiaj uzadoj en Esperanto, kiel: *mi(n) mem*, *vi(n) mem*, *ni(n) mem* kaj *si(n)*.

mi vi se – Mi vidas min.
da vi se – Ŝi vidas sin.
mimen vi se. – Ni vidas nin.

Oni uzas **semen** por esprimi reciprokecon.

semen – unu la alia

tu e mi vi semen. – Mi kaj vi vidas unu la alian.
mimen vi semen. – Ni vidas unu la alian.

Montrovortoj

La montrovorto estas:

ye – tiu(j) ĉi
vo – tiu(j)

ye haus – tiu ĉi domo
vo haus – tiu domo

La montrovortoj povas roli kiel subjekto same kiel substantivoj.

ye es bon. – ĉi tiu (aĵo) estas bone.
vo es dus. – Tiu (aĵo) estas malbone.
tu vol ye, he? – ĉu vi volas ĉi tiun?
no, mi vol vo. – Ne, mi volas tiun tie.

Demandovortoj

ke estas la ĝenerala demandovorto en pandunio. Ĝi funckias kiel la demanda senco de la vorto *kio*.

ke? – kio?, kiu?

ke es da? – Kio estas tio?
ke es vo jen? – Kiu estas li ~ ŝi?
tu vol ke? – Kion vi volas? (Laŭvorte: Vi volas kion?)
ke es na meza. – Kio estas ĉe la tablo?
ke es na haus. – Kiu estas en la domo?

Adjektivoj estas demandataj per **ke**.

ke nove? – Kiom nova?
ke koste? – Kiom multekosta?
ke multi? – Kiom multe?
ke dai? – Kiom granda?
ke lit? – Kiom eta?

tu have ke dai mau? – Kiom granda kato vi havas?

Verboj

Persono kaj nombro

Subjekto indikas personon kaj nombron de verbo. Ekzemple, la verbo **es** ('esti') havas la saman formon en ćiu person.

***mi* es frende.** – mi estas amiko.
***tu* es frende.** – Ci estas amiko.
***hi* es frende.** – Ri (li aŭ ŝi) estas amiko.
***vi* es frende.** – Ni estas amikoj.
***yu* es frende.** – Vi estas amikoj.
***de* es frende.** – Ili estas amikoj.

Ankaŭ substantivo povas roli kiel subjekto.

mau es hevan. – Kato estas besto.

Kiel esprimi tempo kaj modo

Verbaj tensoj, aspektoj kaj modoj estas esprimita per helpantaj verboj, kiuj estas unue en la verba frazo. Ilia ordo estas: tempo, modo, aspekto.

Tenso

did indikas pasintan tenson, **nun** indikas prezencan tenson kaj **vil** indikas estontan tenson.

man *did* yam ban. – Viro *manĝIS* panon.
man *nun* yam ban. – Viro *manĝAS* panon.
man *vil* yam ban. – Viro *manĝOS* panon.

Oni povas ankaux esprimi estontecon en pasinteco.

man *did vil* yam ban. – Viro estis manĝonta panon.

Aspekto

Aspekto esprimas la manieron, kiel oni prezentas procezon, ĉu kun limoj, ĉu sen limoj. Estas du aspektaj markiloj en Pandunia, **bi** kaj **hav**.

Oni povas uzi aspektan kaj tensan markilojn kune.

La markilo **bi** indikas, ke la procezo daŭras ankoraŭ.

man *bi* yam ban. – Viro estas, estis aŭ estos manĝanta panon.
man *did bi* yam ban. – Viro estis manĝanta panon.

man *nun bi* yam ban. – Viro estas manĝanta panon.
man *vil bi* yam ban. – Viro estos manĝanta panon.

La markilo **hav** indikas, ke la ago estas finita kaj ĝia rezulto estas ankoraŭ efika.

man *hav* yam ban. – Viro estis, estas aŭ estos manĝinta panon.
man *did hav* yam ban. – Viro estis manĝinta panon.
man *nun hav* yam ban. – Viro estas manĝinta panon.
man *vil hav* yam ban. – Viro estos manĝinta panon.

Modoj

La kondicionala markilo **vud** esprimas kiel la *us*-modon, ke la plenumo de procezo dependas de iu nerealigita kondiĉo.

mi *vud* van yam. – Mi volus manĝi.
mi *vud* go to Dubai. – Mi irus al Dubai.
mi *vud* go, if tu vud las mi. – Mi irus, se vi lasos min.
tu no *vud* es suka, if mi *vud* go. – Vi ne estus feliĉa, se mi irus.

La helpanta verbo **shud** ('devus') esprimas iu tipo de anticipo, kiel devo, postulo, rekomendeco aŭ verŝajneco.

ma voka vi. vi shud go. – Patrino vokas nin. Ni devus iri.
hi shud hav kom pre nun. – Li devus jam veni antaŭ nun.
evri von shud vote. – ĉiu devus voĉdoni.

La imperativa modo esprimas ordonon aŭ devigon. En Pandunia la imperativo estas esprimita per la helpanta verbo **shal**. Oni povas uzi ĝin por ordoni ĉiu persono, ne nur "vi".

vi shal go! – Ni iru!
de shal kurse! – Ili kuru!

Oni povas uzi vorton **shal** ankaŭ por ordoni la duan personon, sed normale oni forlasas ĝin kaj la personan pronomon por fortigi ordonon.

tu shal kom! = kom! – Venu!
yu shal kom! = kom! – Venu (vi ĉiuj)!

Resumo

Pandunia	Esperanto	Pandunia	Esperanto
mi yam.	Mi manĝas.	**mi no yam.**	Mi ne manĝas.
mi bi yam.	Mi estas manĝanta.	**mi no bi yam.**	Mi ne estas manĝanta.
mi hav yam.	Mi estas manĝinta.	**mi no hav yam.**	Mi ne estas manĝinta.
mi did yam.	Mi manĝis.	**mi no did yam.**	Mi ne manĝis.
mi did bi yam.	Mi estis manĝanta.	**mi no did bi yam.**	Mi ne estis manĝanta.
mi did hav yam.	Mi estis manĝinta.	**mi no did hav yam.**	Mi ne estis manĝinta.
mi vil yam.	Mi manĝos.	**mi no vil yam.**	Mi ne manĝos.
mi vil bi yam.	Mi estos manĝanta.	**mi no vil bi yam.**	Mi ne estos manĝanta.
mi vil hav yam.	Mi estos manĝinta.	**mi no vil hav yam.**	Mi ne estos manĝinta.
mi did vil yam.	Mi estis manĝonta.	**mi no did vil yam.**	Mi ne estis manĝonta.
mi vud yam.	Mi manĝus.	**mi no vud yam.**	Mi ne manĝus.
mi vud bi yam.	Mi estus manĝanta.	**mi no vud bi yam.**	Mi ne estus manĝanta.
mi vud hav yam.	Mi estus manĝinta.	**mi no vud hav yam.**	Mi ne estus manĝinta.
mi shud yam.	Mi devus manĝi.	**mi no shud yam.**	Mi ne devus manĝi.
mi shud bi yam.	Mi devus esti manĝanta.	**mi no shud bi yam.**	Mi ne devus esti manĝanta.
mi shud hav yam.	Mi devus esti manĝinta.	**mi no shud hav yam.**	Mi ne devus esti manĝinta.
mi kan yam.	Mi povas manĝi.	**mi no kan yam.**	Mi ne povas manĝi.
mi kan bi yam.	Mi povas esti manĝanta.	**mi no kan bi yam.**	Mi ne povas esti manĝanta.
mi kan hav yam.	Mi povas esti manĝinta.	**mi no kan hav yam.**	Mi ne povas esti manĝinta.
mi did kan yam.	Mi povis manĝi.	**mi no did kan yam.**	Mi ne povis manĝi.
mi did kan bi yam.	Mi povis esti manĝanta.	**mi no did kan bi yam.**	Mi ne povis esti manĝanta.
mi did kan hav yam.	Mi povis esti manĝinta.	**mi no did kan hav yam.**	Mi ne povis esti manĝinta.
mi vil kan yam.	Mi povos manĝi.	**mi no vil kan yam.**	Mi ne esti able to manĝi.
yam!	Manĝu!	**no yam!**	Ne manĝu!
yu shal yam!	Vi manĝu!	**yu no shal yam!**	Vi ne manĝu!

Pandunia	Esperanto	Pandunia	Esperanto
vi shal yam!	Ni manĝu!	**vi no shal yam!**	Ni ne manĝu!

Prepositions

In Pandunia, prepositions are words that can function almost like verbs. They always take an object. The most frequent prepositions in Pandunia are *a* (location), *pa* (destination) and *ja* (origin). They have broader meanings in Pandunia than the corresponding prepositions in English.

Location: a

The preposition *a* expresses general location in time or space, 'at, by, in, on'.

memen marche a dao. – We walk ON the road.
mau side a mez. – A cat sits ON the table.
mi mus sta long a labur. – I must stay long AT work.

Destination: pa

The preposition *pa* denotes destination in the broadest sense.

It denotes the destination of movement, 'to'.

homen marche pa bazar. – They walk TO the market.

It denotes the destination of giving i.e. the recipient, 'to, for'.

mi don ye buk pa tumen. – I give this book TO you.
ye buk sa pa tumen. – This book if FOR you.

It denotes the causal destination, 'for, for the purpose of'.

mi vud morte pa mi se nasia. – I would die FOR my nation.

Origin: ja

The preposition *ja* denotes separation or origin in the broadest sense.

It denotes the origin of movement, 'from'.

homen anda ja Brazil. – They come FROM Brazil.

It denotes also the origin of existence, 'of'.

*lexe **kitab** sa ja arabi asle.* – The word *kitab* is OF Arabic origin.

It denotes also the material origin, 'of'.

kupe sa ja glas. – The cup is made OF glass.

It denotes also the causal origin, 'because of'.

mau mortu ja seni umre. – The cat died OF old age.
mau mortu ja toxe. – The cat died BECAUSE OF poison.

It denotes also the mental origin, 'of, about'.

memen loga ja tumen. – We talk ABOUT you.
me fikra ja ashe. – I think OF hope.

en ('inside')

The preposition *en* denotes location on the inside, 'in, inside'.

presiden siru en burge. – The president hides in the castle.

ex ('outside')

The preposition *ex* denotes location on the outside, 'out, outside'.

deme protesta ex burge. – People protest outside the castle.

kon ('in the company of')

The preposition *kon* denotes togetherness, 'with, in the company of'.

ho loga kon shef. – He/she talks with the chief.

pos ('after')

The preposition *pos* denotes later position in time or space, 'after, later than'.

homen anda pos me. – They come after me.

pre ('before')

The preposition *pre* denotes earlier position in time or space, 'before, in front of'.

homen anda pre me. – They come before me.

pro ('toward')

The preposition *pro* denotes direction or intention, 'toward, forth, for, for the sake of, pro'.

me kursa pro salia. – I jog for health.

re ('back')

The preposition *re* denotes movement back, 'back, in return'.

ho dona buk re me. – He gave the book back to me.

tra ('through')

The preposition *tra* denotes piercing through, 'through'.

via ('by way of')

The preposition *via* denotes road or way, 'via, by way of'.

memen anda pa Berlin via Praha. – We come to Berlin via Prague.

vice ('instead of')

The preposition *vice* denotes substitution, 'instead of, on behalf of'.

ho loga vice me. – He talks on my behalf.

11. Vortfarado

Funkciado de afiksoj (prefiksoj kaj sufiksoj) similas al tiu de Esperanto. Ili permesas aktive konstrui novajn vortojn, el tiuj jam konataj.

Afiksoj

Afiksoj, t.e. prefiksoj kaj sufiksoj, estas utilaj eroj de vortoj, kiuj estas ofte uzataj por konstrui novajn vortojn.

Multaj sufiksoj havas du formojn, unu kiu komenciĝas per vokalo kaj unu kiu komenciĝas per konsonanto. La vokalkomenca formo estas uzata kiam la radiko finiĝas per konsonanto aŭ per vokalo **-e**, kiu malaperas antaŭ la sufikso. Sube ni metas la vokalkomencan sufikson **-ik** al radiko kiu finiĝas per **-e**.

```
        fize       'korpo'
   +     -ik       'adjektiva sufikso'
_____________
=      fizik       'korpa, fizika'
```

La konsonantkomenca formo estas uzata kiam la radiko finiĝas per iu ajn vokalo krom **-e**. Sube ni metas la konsonantkomencan sufikson **-tik** al radiko kiu finiĝas per alia vokalo.

```
        tema       'temo'
   +    -tik       'adjektiva sufikso'
_____________
=    tematik       'tema'
```

Sufiksoj **-ik** kaj **-tik** estas alternativaj formoj de la sama baza sufikso, **(t)ik**, kiu nur enhavas forĵetebla komenca sono.

Alia sufikso kiu havas du formojn estas **(o)krate**. Ĝia vokalkomenca formo estas **-okrate** kaj ĝia konsonantkomenca formo estas **-krate**. Ĉifoje la forĵetebla sono estas vokalo (kaj ne konsonanto kiel en **(t)ike**).

Sube ni metas tiun sufikson **-ike** al radiko kiu finiĝas per **-e**.

```
        deme      'popolo'
  + (o)krate      'reĝimo'
  +      -ia      'substantiva sufikso'
_______________
=  demokratia     'demokratio, popola reĝimo'
```

Kaj sube ni metas tiun sufikson al radiko kiu finiĝas per alia vokalo.

```
       media      'amasinformilo'
  + (o)krate      'reĝimo'
  +      -ia      'substantiva sufikso'
_______________
= mediakratia     'amasinformila reĝimo'
```

Prefiksoj

a- La prefikso **a-** signifas ke la ago kunportas la aganton kaj la agaton.

sepe ‘preni’ → **asepe** ‘ricevi, akcepti’
liga ‘ligi’ → **aliga** ‘alligi’

an- La prefikso **an-** esprimas neadon aŭ senigon de la baza vorto.

deiste ‘teisto’ → **andeiste** ‘ateisto, sendiulo’
alkolike ‘alkohola’ → **analkolike** ‘senalkohola’
homan ‘homa’ → **anhoman** ‘nehoma’
tabakiste ‘fumanto (de tabako)’ → **antabakiste** ‘nefumanto’
kluze ‘ferma’ → **ankluze** ‘malferma’
uzabil ‘uzebla’ → **anuzabil** ‘neuzebla’

de- La prefikso **de-** signifas ke la agado forigas ion.

liga ‘ligi’ → **deliga** ‘malligi’
dute ‘konduki’ → **dedute** ‘elkonduki’
parte ‘parto’ → **departe** ‘apartigi’
kode ‘kodi’ → **dekode** ‘malkodi’
tape ‘korki’ → **detape** ‘malkorki’

dis- La prefikso **dis-** signifas, ke aferoj moviĝas for en malsamaj aŭ pluraj direktoj, malkunen.

trate ‘tiri’ → **distrate** ‘distiri, distri’
turbe ‘kirli’ → **disturbe** ‘diskirli, konfuzi’

dus- La prefikso **dus-** donas econ de malboneco al la bazvorto.

funte ‘funkcii’ → **dusfunte** ‘misfunkcii’
rupe ‘aspekti’ → **dusrupik** ‘aspekti malbona aŭ malbela’
forme ‘formi’ → **dusforme** ‘misformi’

ex- La prefikso **ex-** signifas ke la ago celas eksteren.

sepe ‘preni’ → **exsepe** ‘preni eksteren, escepti’
jete ‘ŝpruci’ → **exjete** ‘ŝpruci eksteren’

in- La prefikso **in-** signifas ke la ago celas inen.

jete ‘ŝpruci’ → **injete** ‘inŝpruci, injekti’
kluze ‘fermi’ → **inkluze** ‘enfermi, inkluzivi’

kon- ~ kom- La prefiksoj **kon-** kaj **kom-** signifas ke la afero estas farata kune.

tene ‘teni’ → **kontene** ‘kunteni’
stru ‘strukturi’ → **konstru** ‘konstrui’
patia ‘sufero’ → **kompatia** ‘kunsufero, kompato’

pos- La prefikso **pos-** esprimas ke io estas post en tempo aŭ ordo.

pozi ‘meti’ → **pospozi** ‘postmeti’
prodution ‘produktado’ → **posprodution** ‘postproduktado’

pre- La prefikso **pre-** esprimas ke io estas antaŭ en tempo aŭ ordo.

pozi ‘meti’ → **prepozi** ‘antaŭmeti’
dite ‘diri’ → **predite** ‘antaŭdiri’
vize ‘vidi’ → **previze** ‘antaŭvidi’

re- La prefikso **re-** signifas ‘veni aŭ meti denove en la saman lokon kiel antaŭe’.

ate ‘agi’ → **reate** ‘reagi’
turne ‘turni’ → **returne** ‘returni, turni en la antaŭan direkton’
peye ‘pagi’ → **repeye** ‘repagi’

ri- La prefikso **ri-** signifas ‘fari denove’.

forma ‘form’ → **riforma** ‘reformi’
nate ‘naski’ → **rinate** ‘renaski’
pleye ‘ludi’ → **ripleye** ‘ludi denove’ ### Sufiksoj

-aje La sufikso **-aje** signifas aferon, kiu estas farita el aŭ ĉe la “materialo”, kiun la radiko montras.

bage ‘valizo’ → **bagaje** ‘bagaĝo’
kore ‘kerno, koro’ **koraje** ‘kuraĝo’
mise ‘sendi’ → **misaje** ‘sendaĵo, mesaĝo’
fase ‘fronto’ → **fasaje** ‘fasado’
limon ‘limono’ → **limonaje** ‘limonado’

-al ~ -ial La sufikso **-al** esprimas ke ‘io apartenas al la afero esprimata de la radiko’.

fine ‘fino’ → **final** ‘fina’
universe ‘universo’ → **universal** ‘universala’
karne ‘karno’ → **karnal** ‘karna’

Kiam **-al** estas metita sur radiko, kiu finiĝas per **-ia**, la sufiksoj kuniĝas al **-ial**.

dunia ‘mondo’ → **dunial** ‘monda’
imperia ‘imperio’ → **imperial** ‘imperia’
nasia ‘nacio’ → **nasial** ‘nacia’
sosia ‘socio’ → **sosial** ‘socia, sociala’

-an ~ ian La sufikso **-an** esprimas ‘anon de iu komunumo’, ekzemple de lando, urbo aŭ klubo. Kiam tiu sufikso estas metita sur radiko, kiu finiĝas per **-ia**, la sufiksoj kuniĝas al **-ian**.

Amerika ‘Ameriko’ → **amerikan** ‘amerikano’
Italia ‘Italio’ → **italian** ‘italiano’
Rusia ‘Rusio’ → **rusian** ‘rusiano’
Paris ‘Parizo’ → **parisan** ‘parizano’
kristia ‘kristanaro’ → **kristian** ‘kristano’ #### -bil

La sufikso **-bil** esprimas, ke io estas ‘ebla’ aŭ ‘povas esti farata’.

vize ‘vidi’ → **vizebil** ‘videbla’
uza ‘uzi’ → **uzabil** ‘uzebla’

-ente ~ -nte La sufikso **-(e)nte** esprimas ‘iun kiu faras la agon kiun la radiko esprimas’.

es ‘esti’ → **esente** ‘estanta’
loga ‘paroli’ → **logante** ‘parolanta’

-er ~ -ter La sufikso **-(t)er** esprimas ‘personon kiu okupiĝas pri io (eble profesie)’.

ate ‘agi’ → **ater** ‘aganto’
bake ‘baki’ → **baker** ‘bakisto’
lide ‘regi, estri’ → **lider** ‘resisto, estro’
filsofe ‘filozofi’ → **filsofer** ‘filozofo’
muskete ‘muskedo’ → **musketer** ‘muskedisto, musketero’
kase ‘kesto, kaso’ → **kaser** ‘kasisto’
kompute ‘komputi’ → **komputer** ‘komputilo’

-eria ~ -teria ~ ria Ĉi tiu sufikso estas kombinaĵo de **-(t)er** + **-ia**. Ĝi siginifas ejon, kutime verkejon.

bake ‘baki’ → **bakeria** ‘bakejo’
perfume ‘parfumo’ → **perfumeria** ‘parfumejo’
enjener ‘inĝeniero’ → **enjeneria** ‘iĝenierejo, inĝenierio’

Malofte la sufikso tranĉiĝas al **-ria**.

piza ‘pico’ → **pizaria** ‘picejo, restoracio kiu vendas picojn’

-et ~ -let La sufikso **-(l)et** esprimas ‘malgrandecon’.

pake ‘pako’ → **paket** ‘paketo’
kase ‘kesto’ → **kaset** ‘kasedo’
sigar ‘cigaro’ → **sigaret** ‘cigaredo’

-ia ~ -ya La sufikso **-ia** fundamente esprimas ‘kolekton de aferoj aŭ komunumon de personoj’ aŭ lokon kie ili estas kolektita.

nese ‘insulo’ → **nesia** ‘insularo’
lexe ‘vorto’ → **lexia** ‘vortaro’
homan ‘homo’ → **homania** ‘homaro’
Kriste ‘Kristo’ → **kristia** ‘kristanaro’
filsofe ‘filozofaĵo’ → **filsofia** ‘filozofio’

arabe ‘araba’ → **Arabia** ‘Arabio’
rus ‘rusa’ → **Rusia** ‘Rusio’
turke ‘turka’ → **turkia** ‘Turkio’
Italia ‘Italio’
Asia ‘Azio’
Indonesia ‘Indonezio’

Oni povas uzi la saman sufikson iam en nomoj de ejoj.

sushi ‘suŝio’ → **sushiya** ‘suŝiejo, suŝia restoracio’

La sufikso **-ia** estas uzata en vortoj de sciencaj fakoj, kie ĝi signifas kolekton de scienca scio kaj praktiko.

kime ‘kemiaĵo’ → **kimia** ‘kemio’
filsofe ‘filozofii’ → **filsofia** ‘filozofio **loje** ’studi kaj rezoni sisteme’ → **lojia** ‘sistema studo kaj rezono, logiko’
biolojia ‘biologio’
geolojia ‘geologio’

-ife ~ -tife La sufikso *-ife* signifas ‘igi’.

komple ‘malsimpla, kompleksa’ → **komplife** ‘malsimpligi’, kompleksigi
long ‘longa’ → **longife** ‘longigi’
un ‘unu’ → **unife** ‘unuigi’

-ik ~ -tik La sufikso **-ik** signifas ion, kiu estas difinita de aĵo aŭ eco, kiu estas indikita de la radiko. Estas du formoj de tiu sufikso. La formo **-ik** estas uzata kiam la radiko finiĝas per konsonanto aŭ *-e*.

un ‘unu’ → **unik** ‘sola’
makin ‘maŝino’ → **makinik** ‘maŝina, mekanika’

La formo **-tik** estas uzata kiam la radiko finiĝas per alia vokalo ol *-e*.

tema ‘temo’ → **tematik** ‘tema’

-ion ~ -tion La sufikso **-(t)ion** signifas ‘adon’. Estas du formoj de tiu sufikso. La formo **-ion** estas uzata kiam la radiko finiĝas per konsonanto aŭ *-e*.

dite ‘diri’ → **dition** ‘dirado’

La formo **-tion** estas uzata kiam la radiko finiĝas per iu alia vokalo ol *-e*.

rota ‘rado, turniĝi kiel rado’ → **rotation** ‘turniĝado, rotacio’

-isme ~ -tisme La sufikso **-(t)isme** signifas manieron de pensi pri la mondo aŭ manieron de vivi en la mondo.

alkol ‘alkoholo’ → **alkolisme** ‘alkoholismo’
dee ‘dio’ → **deisme** ‘teismo, diismo’
ative ‘agema, aktiva’ → **ativisme** ‘aktivismo’

-iste ~ -tiste La sufikso **-iste** signifas personon, kiun kutime kondutas aŭ pensas en certa maniero aŭ kiu sekvas certan konceptadon de la mondo.

alkol ‘alkoholo’ → **alkoliste** ‘alkoholismulo’
dee ‘dio’ → **deiste** ‘teisto, diisto’

-ita ~ -ta La sufikso **-(i)ta** esprimas ‘abstraktan staton aŭ econ’.

nove ‘nova’ → **novita** ‘noveco’
un ‘unu’ **unita** ‘unueco’

-ium ~ -um La sufikso **-ium** signifas ‘kemian elementon’.

kali ‘alkala’ → **kalium** ‘kalio’
Kuri ‘Kurio’ → **kurium** ‘kuriumo’
Einstein → **einsteinium** ‘ejnŝtejnio’

-ive ~ -tive La sufikso **-ive** aŭ **-tive** signifas personon, kiu emas fari kiel la radiko diras. Estas du formoj de tiu sufikso. La formo **-ive** estas uzata kiam la radiko finiĝas per konsonanto aŭ *-e*.

ate ‘agi’ → **ative** ‘agema, aktiva’
exploze ‘aksplodi’ → **explozive** ‘eksplodema’

La formo **-tive** estas uzata kiam la radiko finiĝas per iu alia vokalo ol *-e*.

basha ‘lingvo, sistemo de komunikado’ → **bashative** ‘lingva, komunikada’

-ize ~ -tize La sufikso **-ize** signifas ‘provizi per la aĵo de la radiko’.

aure ‘oro’ → **aurize** ‘ori aŭ origi’
makin ‘maŝino’ → **makinize** ‘mekanizi, provizi per maŝinoj’

-ul ~ -kul La sufikso **-(k)ul** signifas ‘koncentraĵon de io’.

kume ‘altaĵo’ → **kumul** ‘altaĵeto’
node ‘nodo’ → **nodul** ‘nodeto’
mira ‘miri’ → **mirakul** ‘mirindaĵo, miraklo’

-ur ~ -tur La sufikso **-(t)ur** signifas rezulton de ago.

kulte ‘kulturi’ → **kulture** ‘kulturo’
mixe ‘miksi’ → **mixur** ‘miksaĵo, miksturo’